Makale Gönderim Tarihi : 24.04.2024
Makale Kabul Tarihi : 06.08.2024
DOI: 10.33419/aamd.1534365

YAKIN DÖNEM ARAŞTIRMALARI İÇİN BULGARİSTAN ARŞİVLERİ

ÖKKEŞ NARİNÇ*

ÖZ

"Yakın Dönem Araştırmaları İçin Bulgaristan Arşivleri" başlıklı bu çalışmanın amacı Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı ile ilgili araştırma yapacak olan araştırmacılara Bulgaristan'ın başkenti Sofya'da yer alan arşiv ve kütüphanelerden nasıl faydalanacaklarına dair rehberlik sağlamaktır. Bu rehberlik de özellikle Balkan Araştırmaları Enstitüsü ve Trakoloji Merkezi Kütüphanesi (Институт за Балканстика), Bulgaristan Kiril ve Metodiy Milli Kütüphanesi (Национална Библиотека Св. Св. Кирил и Методий) ve başkent Sofya'da yer alan Bulgaristan Devlet Arşivleri (Държавна Агенция "Архиви") üzerinden bir yol haritası çizilerek sağlanacaktır. Öncelikle yukarıda zikredilen kütüphane ve arşivlere erişim hususunda günümüz teknoloji çağının gereği ve araştırmacıların değişen metodsal süreçler çerçevesinde web adresleri üzerinden kısa ve kolay bir ziyarette bulunmalarını tavsiye etmek başlangıç için yerinde bir ilk adım olacaktır: Balkan Araştırmaları Enstitüsü ve Trakoloji Merkezi Kütüphanesi (Институт за Балканстика с Център по Тракология) erişim için: https://www.balkanstudies.bg/bg/; Bulgaristan Kiril ve Metodiy Milli Kütüphanesi (Нацинална Библиотека Св. Св. Кирил и Методий) erişim için: https://www.nationallibrary.bg/www/; Bulgaristan Devlet Arşivleri (Държавна Агенция "Архиви") erişim için: https://www.archives.government.bg/. İlgili web adreslerinden dijital kataloglara ve erişime

* Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Tekirdağ/TÜRKİYE, onarinc@nku.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9486-8956

açılmış arşiv materyallerinin dijital görüntülerine erişilebilmektedir. Buradan hareketle bahsi geçen arşiv ve kütüphanelerden temin edilmiş belge ve kaynaklarla çalışmanın birinci bölümünde "Birinci Dünya Savaşında Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri" hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arşivler, Balkan Araştırmaları, Bulgaristan, Kütüphaneler, Yakın Dönem.

BULGARIAN ARCHIVES FOR MODERN AGE RESEARCH

ABSTRACT

The aim of this study titled "Bulgarian Archives for Modern Day Research" is to provide guidance to researchers who will conduct research on the Balkan Wars and the First World War on how to make use of the archives and libraries in Sofia, the capital of Bulgaria. This guidance will be provided by drawing a road map through the Institute of Balkan Studies and Tracology Center Library (Институт за Балканстика), the Bulgarian Cyrillic and Methodius National Library (Национална Библиотека Св. Св. Кирил и Методий) and the Bulgarian State Archives (Държавна Агенция "Архиви") located in the capital Sofia. First of all, it would be a good first step to recommend a short and easy visit to the above-mentioned libraries and archives via their web addresses in the framework of the necessity of today's technological age and the changing methodological processes of researchers. The website addresses of the above-mentioned institutions are as follows: Институт за Балканстика с Център по Тракология (Institute of Balkan Studies and Trachology Center Library) at: https://www.balkanstudies.bg/bg/; Bulgarian Cyrillic and Methodist National Library (Нацинална Библиотека Св. Св. Кирил и Методий) available at: https://www.nationallibrary.bg/www/; Bulgarian State Archives (Държавна Агенция "Архиви") available at: https://www.archives.government.bg/. Digital catalogs and digital images of archival materials can be accessed from the relevant web addresses. From this point of view, information about "Bulgaria and Turkish-Bulgarian Relations in the First World War" is given in the first part of the study with the documents and sources obtained from the aforementioned archives and libraries.

Keywords: Archives, Balkan Studies, Bulgaria, Libraries, Modern Age.

GİRİŞ

Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı ile ilgili Bulgar kaynakları üzerinden araştırma yapmak için öncelikle başkent Sofya'da yer alan kütüphaneler ve arşivlerden haberdar olmak elzemdir. Bu çerçevede konu başlığı kapsamında sadece Balkan Araştırmaları Enstitüsü ve Trakoloji Merkezi Kütüphanesi (Институт за Балканстика), Bulgaristan Kiril ve Metodiy Milli Kütüphanesi (Нацсионална Библиотека Св. Св. Кирил и Методий) ve başkent Sofya'da yer alan Bulgaristan Devlet Arşivleri (Държавна Агенция "Архиви") hakkında hem kataloglar açısından hem de ilgili kurumlarda nasıl araştırma yapılacağı hususlarında genel bilgi verilmeye çalışılacaktır. Farklı şehirlerde de arşivler mevcuttur elbette fakat bu çalışmada tecrübe edilen arşivler üzerine bir değerlendirme yapılacaktır.

İlgili kurumların devlet kurumları olması nedeniyle bürokratik bazı prosedürlerden de bahsedilecektir. Öncelikli olarak bilinmesi gereken husus ilgili kütüphanelerin ciddi bir külliyata ev sahipliği yaptıklarıdır. Bu açıdan kütüphanelerin kataloglarının web siteleri aracılığı ile dikkatlice incelenmesi araştırılan konuya dair kaynaklara erişim açısından araştırmacılara kolaylık sağlayacaktır. Balkan Araştırmaları Enstitüsü için olmasa bile Kiril Metodiy Milli Kütüphanesi için araştırmacı kaydının oluşturularak resmi araştırmacı kimliğine sahip olunması gerekmektedir.

Resim 1[1]

1 Okuyucu Kartı 2013 yılında araştırma sürecindeyken Kiril ve Metodiy Milli Kütüphanesinden alınmıştır.

Araştırmacılar Читателска Карта (Okuyucu Kartı) sahibi olduktan sonra ilgili kütüphanede yer alan telif eserler ve Bulgar memurlar tarafından sıkı sıkıya korunan Osmanlı Arşiv Vesikalarının yer aldığı kısımdan faydalanabilirler.

Balkan Araştırmaları Enstitüsü ve Trakoloji Merkezi kütüphanesinden faydalanmak için ise herhangi bir kayda ihtiyaç yok iken, ilgili kurumun müdürlüğü ile görüşülüp araştırma yapılacak konu hakkında bilgilendirme sonrasında kurumun yer aldığı binanın en üst katında yer alan geniş kütüphanesinden istifade edilebilmektedir. Her iki kütüphane için de geçerli olmak üzere eserler dışarı çıkarılmamakta ancak kütüphanenin ilgili okuma alan ya da salonlarında inceleme yapılmaktadır. Sofya'daki Devlet Arşivleri'nde işleyiş biraz farklıdır. Arşivde araştırma yapmak için arşiv müdürlüğü tarafından araştırmacılar kayıt altına alınıp araştırmacı kartı temin edilmesini sağlamaktadır.

Resim 2[2]

Sofya'da yer alan bu üç kuruma dair adresler ve kurumların birbirlerine olan uzaklıklarına dair bilgiler sonraki bölümlerde sunulacak olsa da her üç kurumun da Sofya merkezde ve Bulgar Ulusal Meclisi'nin (Народно Събрание) hemen arkasında birbirlerine de oldukça yakın olduğunu belirtmek şimdilik yeterli olacaktır. Bulgaristan'ın başkenti Sofya'nın neresinde ikamet ederseniz edin şehrin gelişmiş bir ulaşım ağına sahip olmasından hareketle ilgili kurumlara metro, tramvay, troleybüs, otobüs ve taksi ile kolayca erişmek mümkündür. Tüm bu hususlar çalışmanın ikinci alt başlığı altında daha detaylı izah edilecektir ki öncelikle Birinci Dünya Savaşı sürecinde Bulgaristan

2 Okuyucu Kartı: Sofya'da yer alan Devlet Arşivlerinde araştırma yapacak olan araştırmacılara sağlanan bir karttır. İlgili kart 2014 yılına aittir.

hakkında genel manada bir değerlendirme yapmak ve Türk-Bulgar İttifakı süreci hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

I. Birinci Dünya Savaşında Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri

Birinci Dünya Savaşı Bulgaristan için tarihi bir fırsat olarak ortaya çıkmıştır. Bu fırsat Balkan coğrafyasında hak iddia ettiği toprakları elde etme fırsatıdır (Makedonya ve Dobruca). Fakat bu fırsatı değerlendirmek için önünde zorlu bir taraf seçme süreci bulunmaktadır. Diğer taraftan Balkan Savaşları sonrasında hem ekonomik kayıplar hem insan kaynağı hem de toprak kayıpları yaşamıştır. Birinci Dünya Savaşı'na giriş sürecine dek de hem yanında savaşa katılacağı tarafı iyi seçmesi gerektiğini bilerek emin adımlar atmaya hem de söz konusu kayıplarını bir şekilde telafi ederek durumunu düzeltmeye gayret etmiştir. 1914 yılı ile birlikte Bulgaristan'da dış politikada belirgin bir değişim görülmeye başlamıştır. Yapılan seçimlerde Bulgar meclisinde çoğunluğu Almanya taraftarı Liberal Koalisyon elde etmiş ve Çar'ın onayıyla da Dr. Vasil Radoslavov Başbakan olmuştur. Hâlihazırda Bulgar Çar'ı Ferdinand Almanya ile sıkı ilişkiler içerisindeyken hükumetin de bu yönde bir yaklaşıma sahip olması Bulgaristan'daki siyasi havaya yön vermiştir. Bu yönü yapılan ilk kabine toplantısı sonrası kamuoyu ile paylaşılan kararlarda da somut olarak görmek mümkündür: "Bulgar hükumeti dış politikada Almanya ve Avusturya-Macaristan ile ilişkileri sıcak tutacaktır." Bulgar kabinesinden çıkan bu karar toplum nezdinde pek bir destek görmemiştir ki sebebi Rusya'ya olan bağlılıktır. Toplumun Rusya'ya yönelik meylini muhalefet partileri de izledikleri siyasi tutumlarla desteklemiş ve sıcak tutmuştur. Aslında Bulgar kabinesinin dış politikada Almanya ve Avusturya-Macaristan'ı tercih etmesinin gerekçesi olarak da toplumda hâlâ var olan Rus sempatisine karşılık Rusya'dan Bulgaristan'ın beklediği desteği alamamasıdır[3].

1914 yılı ile birlikte siyasi manada yeni bir sayfa açan Bulgaristan iç politikada olumlu bir sürece girmiş, en azından Çar ile hükumet arasındaki uyum bu olumlu sürecin ortaya çıkmasına imkan tanımıştır. Bu olumlu atmosferde hükumet ekonomik destek için harekete geçmiş ve bu desteği kendisine sağlayacağı düşüncesiyle İngiltere, Fransa, Rusya ve Almanya'ya temsilciler göndermiştir. Yapılan görüşmelerde beklediği sonucu bir tek Almanya'dan alan Bulgaristan, Temmuz 1914'te Almanya merkezli şirketler birliği Disconto Gesselschaft

3 Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, C II, Kısım IV, TTK Yayınları, Ankara 1991, s.517.

ile kredi anlaşması imzalamıştır. Diğer ülkelerle anlaşma sağlanamamasının nedeni ise o ülkelerin verecekleri destek karşılığında Bulgaristan'a siyasi şartlar sunmasıdır. Nitekim bu durum da Bulgaristan'ı ikinci kez Almanya'ya yaklaştırmıştır. Bu yakınlaşma evreleri, Bulgar Çar'ı ve hükumeti nezdinde gerçekleşirken toplumsal açıdan da söz konusu yakınlığın desteklenmesi gerekmekte ve bunu sağlama görevi ise hükumete düşmüştür. Hükumet de bu görevi gerçekleştirmek için toplum üzerindeki yoğun Rus etkisini kırmaya, Rusya'ya yönelik sempatiyi yok etmeye çalışmıştır[4].

İttifaklar sürecine bakıldığında Balkan coğrafyası 1914 yılı ile birlikte yoğun bir diplomasi trafiğine maruz kalmıştır. Bu trafik içerisinde tarafını ilk seçen devlet Sırbistan olurken, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan tarafsızlık beyanı ile tarafsız kalmışlardır. 28 Temmuz 1914'te başlayan savaşta ağustosun ilk haftasında saflar oldukça hızlı ve net bir şekilde belirlenmiştir. Osmanlı Devleti de bu süre içerisinde savaşa dahil olan devletler grubuna eklenmelidir. Çünkü 2 Ağustos 1914'te Almanya ve Avusturya-Macaristan ile imzaladığı ittifak anlaşması onun taraf olduğunu açıkça ortaya koyarken, savaşa resmi olarak girişini Ekim 1914'ün sonu hatta 11 Kasım 1914 Padişah V. Mehmed Reşad'ın manifestosu ile temellendirmek mümkündür. Diğer taraftan Bulgaristan dış politikada tüm devletlere tarafsızlık beyan ederken, dış politik yönelimi ve kendisine sağladığı destek nedeniyle Almanya ve müttefiklerine lütufkar bir tarafsızlık takip etmiştir. Bulgaristan'ın tarafsız kaldığı dönem boyunca diplomatik açıdan yoğun baskı altında olduğunu da ifade etmek gerekmektedir. Her iki tarafın diplomatik temsilcileri hem Çar Ferdinand ile hem de Başbakan Radoslavov ile 1915 yılı eylülüne dek görüşmeler yapmış, bu görüşmelerde onları ikna etmek için vaatlerde bulunmuşlardır. Kendisine yönelik atılan her adımda temkinli bir politika takip eden Bulgaristan; millî emellerine ulaşması için en iyi ve garanti teklifi yapan taraftan yana olmayı seçmiştir. Onun bu seçim için Alman etkisi altında bulunduğunu bir kere daha zikretmek gerekmektedir. 1915 yılında Çanakkale'ye İtilaf Kuvvetleri tarafından hem denizden hem de karadan yapılan taarruzlarda başarı elde edilememesi, İttifak Güçleri'nin Doğu Avrupa cephesinde Rusya'ya karşı kazandığı zaferler ise Bulgaristan'ı Almanya'ya yaklaştıran üçüncü etmen olmuştur[5].

4 Milço Lalkov, **Mejdu Vıztorga i Pokrusata Bılgariya Po Vreme Na Voynite 1912-1918**, Biblioteka Bılgaria, Sofiya 1993, s.71.

5 Bayur, **a.g.e.**, C II, K IV, s.519.

Nihayet 3 Eylül 1915'te Osmanlı Devleti ile, 6 Eylül 1915'te de Almanya ve Avusturya-Macaristan ile ittifak anlaşması imzalayan Bulgaristan, Ekim 1915'te resmen savaşa dâhil olmuştur[6]. Bulgaristan'ın savaşa katılması ile Sırbistan'a karşı yürütülecek harekâtın da takvimi ortaya çıkmıştır. Bulgar ordusunun büyük çoğunluğunu oluşturduğu İttifak Kuvvetleri ekim ayında Sırbistan'a karşı harekete geçmiştir[7]. Aralık ayına dek süren çarpışmalar sonucu Sırbistan mağlup edilerek savaş dışı bırakılmıştır. Makedonya cephesinde Bulgaristan ve müttefikleri tarafından elde edilen bu başarı sonrasında savaş bu cephede pozisyon savaşına dönüşmüştür. Bulgaristan'ın Birinci Dünya Savaşında aktif rol aldığı ilk cephe Sırbistan'a karşı yürüttüğü söz konusu bu harekât iken savaşta aktif olarak rol aldığı ikinci cephe Romanya'ya karşı harekât yürüttüğü Dobruca cephesi olmuştur. 1916 yazında İtilaf Devletleri safında savaşa katılan Romanya'ya karşı Bulgar-Türk ve Alman birliklerinden oluşan İttifak orduları sevk edilmiştir. 1917 yılı ocak ayına dek süren çarpışmalar sonucu Romanya mağlup edilerek savaş dışı bırakılmıştır[8].

Birinci Dünya Savaşında iki cephede askerî harekâtta bulunan Bulgaristan, katıldığı bu iki savaşı da müttefiklerinin de desteği ile kazanmıştır. Bu sonuç çerçevesinde Bulgaristan'ın Birinci Dünya Savaşı'nda askerî anlamda kazananlardan birisi olduğu çıkarımında bulunulabilir. Fakat askerî harekâtların sona ermesi ve cephelerde pozisyon savaşlarının başlaması ile yani askerlerin sabit bir şekilde cephelerde beklemesi neticesinde ortaya çıkan huzursuzluk, uzun savaşlar sonucu ekonomik anlamda ülkede yaşanan kriz nedeniyle başlayan kadın hareketleri Bulgaristan'ın savaşta kazındığı iki zaferi gölgede bırakmıştır. Onun bu zaferinin gölgede kalmasına Alman politikaları

6 İİ BAN, Kol. 20, Op. 27, Ae. 55, l. 140-141(ИИ БАН, Кол. **20, оп. 27, ае 55, л. 140-141**)-İİ BAN**,** Kol. 20, Op. 74, Ae. 309, l. 789-790 (ИИ БАН, Кол. **20, оп. 74, ае 309, л. 789-790).** İİ BAN, Kol. 20, Op. 27, Ae 87, l. 236. (ИИ БАН, Кол. **20, оп. 27, ае 87, л.236).** İİ BAN, Kol. 20, Op. 27, Ae 82, l. 215-216 (ИИ БАН, Кол. **20, оп. 27, ае 82, л.215-216).** İİ BAN, Kol. 20, Op. 27, Ae 72, l. 183-188(ИИ БАН, Кол. **20, оп. 27, ае 72, л. 183-188).** Sofya'daki Büyükelçi Dr. Georg von Mihaeles'in 15 (28) Eylül 1915 tarihinde Berlin'deki Alman Dışişleri Bakanlığı'na, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan arasındaki askerî iş birliği, Almanya ve Bulgaristan arasındaki gizli mukavele, ittifak ve dostluk anlaşmasının onaylanmış son metinlerinin kopyalarını ilave ederek gönderdiği 538 numaralı şifreli telgraf. (Arhivite Govoryat, Bılgariya v Pırvata Svetovna Voyna, Germanski Diplomatiçeski Dokumenti, Tom 1, Nomer 20, Sofiya. 2002, s.441-446).

7 Nurcan Fidan, **Birinci Dünya Savaşında Türk-Bulgar Ortak Harekâtı (Romanya ve Makedonya Cephesindeki Türk Birlikleri)**, **XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Bulgar Askeri-Siyasi İlişkileri**, ATASE Yayınları, Ankara 2005, s.71-94, s.72.

8 Fidan, **a.g.e.,** s.74.

da neden olmuştur. Çünkü kazanılan zaferler sonrası ele geçirilen bölgelerde elde edilen ganimetler Almanlar tarafından ülkelerine taşınmıştır. Söz konusu bu Alman politikası Bulgar ekonomisinde önemli derecede gıda krizi yaratmış bu durum da Bulgar toplumunda açlık ve sefalete neden olmuştur. Bulgaristan iç politikasında bunlar yaşanırken 1918 yılı ile birlikte diğer İttifak Devletleri için de savaşın seyri kötüleşmeye başlamış ve cephelerde gerilemeler yaşanmıştır.

Bulgaristan için savaşın sonunu getiren şey iç çatışma olmuştur. Cephe hattında huzursuzluk içerisinde bekleyen askerler pozisyonlarını bırakarak şehirlerde ortaya çıkan kadın hareketleri ile birleşmiş, bu durum ülkede askerî bir isyana dönüşmüştür. Hükumet ekim ayına dek bu isyanlarla mücadele etmiş, ekimin ilk haftasında söz konusu isyanları ancak bastırabilmiştir. Diğer taraftan isyanlarla mücadele edildiği süreçte Selanik'e İtilaf Devletleri ile ateşkes imzalanması için temsilci gönderilmiş, 29 Eylül 1918 tarihinde de Selanik Ateşkes Antlaşması ile Bulgaristan için Birinci Dünya Savaşı sona ermiştir[9].

Birinci Dünya Savaşı sürecinde Bulgaristan'ın durumu genel itibarı ile bu şekilde iken Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasındaki askerî alışveriş ile ilgili ilk temas Bulgar birlikleri 14 Aralık 1915 tarihinde bekleme pozisyonuna geçtikten 10 gün sonra başlamıştır. 25 Aralık 1915 tarihinde Alman Ordusu Genel Karargâhında görevli Bulgar temsilci Albay Gançev Türk ordusundan destek alınması ile ilgili General von Falkenhayn ile görüşmüş ve bu görüşmeye dair bilgileri Bulgar Ordusu Genel Karargâhına telgrafla bildirmiştir[10]. Türk birliklerinin Bulgar Ordusuna destek vermesi ile ilgili müttefikler arasındaki bir diğer görüşme ise Bulgar Genelkurmay Başkanı General Jekov ile yine Alman General von Falkenhayn arasında 1916 yılının Haziran ayında gerçekleşmiştir. Romanya'nın savaşta alacağı konum hakkında görüş alışverişinde bulunulmuş ve General von Falkenhayn General Jekov'a tavsiyelerde bulunmuştur. Romanya'ya karşı hareket etmek zorunda kalınması hâlinde, bu görevin zayıf Bulgar, Alman ve Avusturya-Macaristan birliklerine verilmesinin doğru olmayacağını ifade eden Falkenhayn, Sedmigradsko'da (Transilvanya ya da Erdel) bulunan Alman ve Avusturya-Macaristan kuvvetlerinin Romanya'ya karşı yönlendirilmesinin ve bu operasyonlar sırasında Bulgar ordusunun birkaç Türk tümeni ile desteklenmesinin daha doğru olacağını belirtmiştir[11].

9 Lalkov, **a.g.e.**, s.93.
10 TSVA, F.22, Op. 3, Ae. 234, s.192.
11 TSVA, F.40, Op. 2, Ae. 661, s.217.

Falkenhayn, Türk tümenlerinin sayısı hakkında Enver Paşa ile görüşüp mutabık kalındığında kendisine bilgi vereceğini bildirmiştir. Fakat General Jekov, Falkenhayn'ı beklemek yerine Albay Gançev aracılığı ile 20 Haziran 1916'da Enver Paşa'dan Romanya'ya karşı ihtiyaç olması durumunda Bulgaristan'ın emrine 6 adet Türk tümeni verilebileceği bilgisini almıştır[12]. General Falkenhayn ise bu konu hakkında General Jekov'a 1 Temmuz 1916 tarihinde bilgilendirme telgrafı çekmiştir. Enver Paşa'nın ihtiyaç olması hâlinde özel askerî amaçlarla üçer tabur ve üçer alaydan oluşan dört tümeni vermeye hazır olduğunu belirten Falkenhayn, Romanya'nın İtilaf saflarına katılması ve Osmanlı Devleti'ne karşı doğrudan bir harekâtta bulunmaması durumunda ise bu tümenlerin sayısını altıya çıkarılabileceğini bildirmiştir[13].

General von Falkenhayn'ın bu bilgilendirmesi sonrasında geniş bir analiz yaparak aynı gün cevabi bir telgraf gönderen Jekov Türk birliklerinin yardımını almadan savaşa devam etmek istediklerini belirtmiştir. Bu yardımı ise Türklerin Bulgaristan'a yaptıkları en ufak hizmetten dolayı karşılık istediklerine dair açık bir niyetlerinin olduğunu bildiklerinden, Türklerin yardımlarının verimli olup olmayacağı konusunda da endişelerinin bulunmasından istemediklerini ifade etmiştir. General Jekov'un bu konuda en dikkat çekici ifadesi ise; "*Fakat bir veya daha fazla sayıdaki Türk tümeninin işbirliğini istememiz kaçınılmaz olduğunda, o zaman doğrudan Bulgaristan'a değil de, Almanya ile işbirliği için istenmiş olmasını dilerim, yani Türk kuvvetleri Alman kuvvetlerinin yerine geçiyorlar gibi. Ancak bu şekilde Türkiye ile hiç istenmeyen anlaşmazlıklardan kaçınmış oluruz"* şeklindedir. Türk birliklerinin şimdiden sınıra odaklanmasının da erken olduğunu, bunun için biraz daha beklemeleri gerektiğini ifade etmiştir[14]. General Jekov'un Türk birliklerinin varlığına karşı duyduğu endişeyi açıkça dile getirdiği görülmektedir. Ayrıca ihtiyaç duyulması hâlinde dahi Türklerin Almanlarla işbirliği yapmış gibi hareket etmesi gerektiğini vurgulayarak, Türklerin bu desteğine karşı Bulgaristan'ın onlara borçlu kalmasını istememektedir. 2 Temmuz 1916 tarihinde Falkenhayn'ın gönderdiği cevaptan Almanya'nın da Bulgar General'in Türk birlikleri hakkında yaptığı öneriyi kabul ettiği anlaşılmaktadır. General Falkenhayn söz konusu teklifi kabulle ilgili Jekov'a "*Türk tümenleri başka çare kalmadığında Almanya'ya yardım olarak talep*

12 TSVA, F.40, Op. 2, Ae. 577, s.157.
13 TSVA, F.22, Op. 3, Ae. 239, s.381.
14 TSVA, F.22, Op. 3, Ae. 577, s.162.

edilmeli ve Bulgaristan için herhangi bir tazminat söz konusu olmamalı" şeklinde bir cevabi telgraf göndermiştir[15].

General Jekov ile Falkenhayn'ın Haziran 1916 tarihindeki görüşmeleri sonrasında Türk birliklerinin ne şekilde gönderileceği konusunda mutabakata varıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu bu Türk desteğinin somut olarak uygulamaya koyulması ise Bulgaristan'ın 1 Eylül 1916 tarihinde Romanya'ya savaş ilanı sonrasında gerçekleşmiştir[16]. Romanya'nın savaşa katılması ile bu zamana dek sadece güneyde Makedonya cephesinde askerî operasyon yürüten Bulgaristan, kuzeyde, Romanya'ya karşı Dobruca cephesine askerî birlik sevk etmek zorunda kalmıştır. Türk birlikleri Romanya'nın savaşa katılımı ile gündeme gelmiş olmasına rağmen Makedonya cephesinde 10 Eylül 1916 tarihinde İtilaf birliklerinin yoğun bir saldırı başlatması üzerine Bulgar Genelkurmayı Almanya'dan askerî destek talebinde bulunmuştur. Alman Genel Karargâhı ise Bulgaristan'ın bu talebine Enver Paşa'dan birlik talep ederek cevap vermiştir. Enver Paşa Almanya'nın bu talebine olumlu cevap vererek, Makedonya cephesine 46'ncı ve 50'nci tümenlerden oluşan 20'nci Türk kolordusu ile 177'nci Türk alayını göndermiştir. Bu birlikler Makedonya'da konuşlu General Todorov komutasındaki 2'nci Bulgar ordusunun Meriç Nehri ile Serez arasındaki bölgenin savunmasını alan 10'uncu Bulgar tümeninde görev yapmıştır[17].

Romanya'ya karşı Dobruca hattında verilecek mücadele için ihtiyaç duyulan ve savaş boyunca Bulgar 3'üncü Ordu komutanı General Toşev'in komutası altında bulunacak olan Türk birlikleri ise 15,25 ve 26'ncı tümenlerden oluşan 6'ncı Kolordudur. Bu kolordunun Dobruca cephe hattına nakil işlemleri 21 Eylül 1916 tarihinde başlamış, 5 Ekim 1916 tarihine dek sürmüştür[18]. Cephelere ulaşan Türk birlikleri Bulgar komutası altında verilen görevleri kendi düşmanları ile savaşırcasına ve kendi vatanlarını savunurcasına yerine getirmiştir. Kuzeyde Romen ve Rus birliklerinden oluşan İtilaf askerlerine karşı aktif bir şekilde cephede, güneyde ise İtilaf Kuvvetlerinin her an bir saldırıya geçme tehlikesine karşı Bulgar birlikleri ile birlikte teyakkuzda olmuştur.

15 TSVA, F.22, Op. 3, Ae. 577, s.162.

16 Nikola Stanev, **Nay-Nova İstoriya Na Bılgariya 1912-1920**, İlyustratsii, Kniga II Voyni Za Obedinenie, Sofiya, 1925, s.319-320.

17 Fidan, a.g.b., s.84.

18 TSVA, F. 40, Op. 2, Ae. 611, s.24.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Bulgaristan'ın durumu ve yaşanan gelişmeler sonrasında Türk-Bulgar ilişkileri genel manada böyle cereyan etmiştir. Tüm bu bilgiler aşağıda mevzu bahis edilecek olan kütüphane ve arşivlerden temin edilmiş, yerel kaynaklar ile de desteklenmiştir.

II. Balkan Araştırmaları Enstitüsü ve Trakoloji Merkezi Kütüphanesi (Институт за Балканистика с Център по Тракология)

Bulgaristan Bilimler Akademisi Balkan Araştırmaları Enstitüsü, UNESCO'nun himayesinde 15 Ocak 1964'te Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuştur. Balkan dilleri, tarihi, kültürü ve çağdaş gelişimine yönelik bir araştırma ve eğitim merkezi olarak kurulmuştur[19]. Bulgaristan ile ilgili araştırma yapacak araştırmacılar için uzman kadrosu ile rehberliğine ihtiyaç duyulacak önemli bir bilim merkezi olan Balkan Araştırmaları Enstitüsü ve Trakoloji Merkezi, bünyesinde barındırdığı telif ve tetkik eserlerle oldukça önemli bir başlangıç noktası olacaktır. Öncelikle bu enstitü / merkez bünyesinde 24.000'den fazla kitap, süreli yayın ve referans eseri yer almaktadır. Ayrıca enstitü / merkez kütüphanesi Bulgaristan akademik kütüphaneleri ulusal kataloğuna üye bir kütüphanedir. Bulgaristan Kütüphaneleri Ulusal Ağı bünyesinde ise 1.040.145 adet kitap, 938.787 adet süreli yayın, 31.207 özel baskılı eser, 1095 adet eski basım eser, 350 adet Slav ve Yunan El Yazması Mikrofilm bulunmaktadır[20]. İlgili enstitü / merkez kütüphanesi sorumlusu Todor Todorov'dur. Kütüphanenin çalışma saatleri ise Pazartesi-Perşembe: 10.00-16.30 iken, cuma günü 13.00-16.30 saatleri arasında hizmet vermektedir. Ayrıca her ayın son cuma günü kütüphane kapalıdır. Enstitü-Merkez kütüphanesi ek 7'deki görselde yer alan binada hizmet vermektedir.

III. Bulgaristan Kiril ve Metodiy Milli Kütüphanesi (Национална Библиотека Св. Св. Кирил и Методий)

Bulgaristan Kiril ve Metodiy Kütüphanesi Bulgaristan'ın millî kütüphanesidir. Yerleşke olarak yine Sofya'da yer almakta ve Balkan Araştırmaları Enstitüsü ve Trakoloji Merkezi hizmet binasına da oldukça yakın bir konumdadır[21]. Kütüphane Bulgaristan'ın en büyük kütüphanesidir. 1878 yılında kurulan komisyon ile hayata geçen kütüphane ek 8'de yer alan görseldeki hizmet binasına sahiptir.

19 https://www.balkanstudies.bg/bg/struktura/structura.html Erişim Tarihi: 19.02.2024.

20 Bulgaristan Kütüphaneleri Ulusal ağı ile ilgili link: http://cl.bas.bg/

21 **Kütüphane Adresi:** Sofya 1504, 88 Vasil Levski Bulvarı. **E-posta:** nl@nationallibrary.bg

Bulgaristan Kiril ve Metodiy Milli Kütüphanesi bünyesinde Bulgar tarihi arşivi, baskısı tükenmiş nadir ve değerli eserler, Slav ve yabancı dilde el yazmaları, şark eserleri, resmi kayıtlar, grafik ve haritalar, müzik yayınları ve ses kayıtları, referans kitaplar yer almaktadır. Milli kütüphane bünyesinde yer alan bu katalogları ise 3 alt başlıkta tasniflemek mümkündür.

III. 1. Bulgar Tarihi Arşivi

"Portreler ve Fotoğraflar" koleksiyonuyla birlikte, 900'ün üzerinde özel ve kamu fonuna bölünmüş 1.600.000 belgeyi, 89 koleksiyon ve yüzlerce bireysel dosyaya ev sahipliği yapmaktadır. Envanterlerde ve kart dosyalarında sunulan 1.300.000'in üzerinde belge işlenerek bilimsel araştırmacılar için erişime sunulmuştur. Bulgar Tarih Arşivi'nde yer alan arşiv fonlarına, koleksiyonlara erişim için Bulgarca hazırlanmış 9 ciltlik "Obzor Na Arhivnite Fondove, Kolektsii i Ediniçni Postıpleniya, Sıhranyavani v Bılgarski İstoriçeski Arhiv Kniga:1-9" kitaplarından erişim mümkündür[22]. Bu kataloglar 1963-2006 yılları arasında farklı yıllarda hazırlanmıştır.

Bulgar Tarih Arşivindeki en eski el yazması 11'inci yüzyıla ait üzerinde Yunanca yazılar bulunan bir parşömendir. Bu parşömen Atanas Başev fonunda yer almaktadır. Diğer taraftan 15 ve 17'inci yüzyıllara dair belgeler de yer almaktadır. Bulgar Tarih Arşivinde yer alan belgelerin en yoğun olduğu aralık ise 19'uncu yüzyılın ortalarından 20'nci yüzyılın ortalarına dek olan dönemdir. Bu döneme dair belgeler; Bulgar bağımsızlık sürecinin önde gelen siyasi, ekonomik ve kültürel şahsiyetlerine, sonraki süreçlerde görev yapan devlet adamlarına, tanınmış kişilere aittir. Bulgar Tarih Arşivlerinde Nayden Gerov, Todor Burmov, Tsani Ginçev gibi yazarların arşiv koleksiyonlarının yanında Vasil Aprilov, Nikola Batsarov, Dr. Petır Beron, Rayno Popoviç, Petko Raçov Slaveykov gibi önde gelen eğitimcilerin kayıtları da yer almaktadır. Arşivde ayrıca Bulgar halkının bağımsız bir kilise oluşturmak için verdiği mücadelelere dair belgeler de yer almaktadır[23].

22 Katalogları incelemek için erişim linki: https://www.nationallibrary.bg/www/our-collections/%D0%B1%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B0%-D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B2/ Erişim Tarihi 23.02.2024.

23 https://www.nationallibrary.bg/www/our-collections/%D0%B1%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B0%-D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B2/ Erişim Tarihi 23.02.2024.

III. 2. Baskısı Tükenmiş Nadir ve Değerli Eserler

Eski baskılı, nadir ve değerli kitaplardan oluşan fon, 15-21. yüzyıllar arasında basılmış ve ayrı koleksiyonlar hâlinde düzenlenmiş toplam 17 bin cilt civarında kitap ve süreli yayın içermektedir. Fonun içeriği ise: Bulgarca, Kilise Slavcası ve diğer dillerde yer alan yayınlar, dini-dogmatik okumalar, eğitim-öğretim, sosyal-politik, didaktik, bilimsel literatüre sahiptir. Milli Kütüphane'nin kurulmasıyla birlikte eski basım, nadir ve değerli basımlar ile süreli yayınlarından oluşan koleksiyonların oluşturulmasına başlanmıştır. 1879-1883 döneminde Viyana'daki Bulgar tüccar Nikola Kovaçev, kütüphaneye önemli nadir eserleri bağışlamıştır.

Baskısı tükenmiş nadir ve değerli eser koleksiyonları aşağıdaki fonları içermektedir:

I. 15.-19. yüzyıla ait Kiril alfabesiyle basılmış kitaplar.

II. 1806-1878 yılları arasında Bulgarca eski basılı kitaplar ve süreli yayınlar.

III. 1878'den sonra Bulgarca nadir ve değerli kitaplar.

IV. Çoğunlukla Bulgar siyasi ve kültürel tarihiyle ilgili, baskısı tükenmiş, nadir ve değerli yabancı kitaplar; Balkan ve Slav halklarının tarihi ve 15. yüzyıldan günümüze kültürel-tarihi, sanatsal ve değerli basımlar.

V. Minyatür Baskılar

Bu fonların en zengini, 1806-1878 dönemine ait Bulgar eski basılı kitaplarının ve süreli yayınlarının koleksiyonudur. 8.486 ciltte 1.670 başlık içermektedir. Süreli yayınlar ise yaklaşık 95 gazete ve dergi içermektedir. Kiril alfabesiyle basılan kitapların koleksiyonu, Güney Slav dilinin ve özellikle Bulgar matbaacılığının başlangıcını simgeleyen baskılara yer vermektedir. Karadağ ve Tırgovişte'de ilk Slav matbaalarında basılan kitapların nüshaları son derece değerlidir. 16. yüzyıldan kalma Venedik baskıları da mevcuttur ve özellikle ilk Bulgar matbaacı Yakov Kraykov'a ait olanlar da bulunmaktadır[24].

24 https://www.nationallibrary.bg/www/our-collections/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B8-%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D0%B8-%D0%B8-%D1%86%D0%B5%D0%BD-%D0%BD%D0%B8-%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8/ Erişim Tarihi: 26.03.2024.

15.-20. yüzyıllara ait yabancı eski basılmış, nadir ve değerli kitaplardan oluşan koleksiyon yaklaşık olarak 1000 m2'yi kapsamaktadır. Dillere göre ayrılmış 5034 ciltte 4100 başlık (Yunanca, Latince, İngilizce, Fransızca, Rusça, Almanca, İtalyanca, İspanyolca, vb.). Bunlar arasında en fazla sayıda olan Yunan eski basılı kitaplardır. Bunların önemli bir kısmı Arbanasi, Süzebolu, Nesebır, Samokov köylerinden getirilmiş olup, el yazması notlar bakımından zengindir. Bu koleksiyondaki diğer kitaplar arasında, yabancı edebiyatın klasik yazarlarının orijinal dilindeki ilk veya özellikle değerli baskılarının yanı sıra imzalı kitaplar da bulunmaktadır. Bunlar arasında dikkat çekenler şunlardır: Jean-Jacques Rousseau ve Voltaire'in eserlerinin basımları; Alman reformcu Martin Luther tarafından tercüme edilen İncil baskısı; Fransız tarihçi ve Bizantolog Charles Ducange'nin 1681 tarihli üç ciltlik sözlüğü ve Bulgar kralı Ferdinand'ın (1887-1918) kitap koleksiyonu. Dubrovnik tarihçisi Mavro Orbini'nin 1601'de Pesaro'da basılan eseri, Bulgar tarihiyle doğrudan bağlantılıdır. Bu, Peder Otets/Papaz Paisiy Hilendarski'nin 1762'de yazdığı " Славянобългарская история" adlı eserin kaynaklarından biridir[25].

Kiril ve Metodiy Milli Kütüphanesindeki kataloglara ve fonlara dijital erişim aşağıdaki linklerden mümkündür:

> Bulgarca eski basım kitaplar için; (1806-1878) Dijital Kütüphane (1864'e kadar olan baskılar dijitalleştirilmiştir).
>
> Devam eden basımlar için; 1844 – 1878 Dijital Kütüphane.
>
> Eski basım, nadir ve değerli Fransızca, Rusça, İngilizce, İtalyanca kitaplar için Dijital Kütüphane (kısmen).
>
> 15.-20. yüzyıla ait Slav Kiril alfabesiyle basılmış kitaplar için; (17. yüzyılın sonuna kadar girilen kayıtlar) Dijital Kütüphane (kısmen).

Şimdiye kadar, Kütüphanenin arşivinde saklanan tüm süreli yayınlar (diğer Bulgar kütüphaneleri tarafından dijitalleştirilen birkaç kitap hariç) ve Bulgar eski basılı kitaplarının neredeyse %35'i dijital ortama aktarılmıştır. Nadir ve değerli eserler bölümünün çalışma saatleri Pazartesi-Cuma, 9:00-12:00 ve

25 https://www.nationallibrary.bg/www/our-collections/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B8-%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D0%B8-%D0%B8-%D1%86%D0%B5%D0%BD-%D0%BD%D0%B8-%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8/ Erişim Tarihi: 26.03.2024.

12:30-17:30 arasındadır. Cumartesi günü ise hafta içi ayrılmış kaynakların incelemesi yapılabilmektedir[26].

III. 3. Slavca ve Diğer Dillerdeki El Yazmaları[27]

1878 yılında Halk Kütüphanesi'nin kurulmasıyla birlikte, kuruluşundan bu yana Kütüphane Müdürünün ofisinde özel bir dolapta ayrılmış olan Slav ve yabancı dillerdeki el yazmalarından oluşan bir fon oluşturulmuştur. El yazması koleksiyonlarının organizasyonu için, Halk Eğitim Bakanlığından veya bizzat Kütüphaneden uzmanlar, milli kütüphane için Slav, Yunanca ve diğer yabancı dillerdeki (Slav olmayan) el yazmalarını, eski basılı kitapları ve Rönesans gazetelerini derlemiş ve ulaşabildiklerini satın almıştır. Bibliyografya, paleografi ve Bulgar dili tarihi alanında uzman olan Prof. Benyo Tsonev, edebi anıtların değerlendirilmesi ve değerli makbuzların ilk işlenmesi için komitenin başına getirilmiştir. İlk dökümanlar arasında Sofya Metropoliti Meletiy Zografski'nin el yazmaları koleksiyonu, Prof. Marin Drinov, Petko R. Slaveykov, Nayden Gerov'un zengin kütüphanesi, Braila'daki Bulgar Edebiyat Cemiyeti kütüphanesinden el yazmaları vb. yer almaktadır. Bulgar topraklarındaki çeşitli kilise ve manastırlarda keşfedilen ve toplanan çok sayıda eski basılı eserler, İstanbul'daki Bulgar Eksarhlığı, Halk Eğitim Bakanlığı, Sofya'daki Ulusal (daha sonra Arkeoloji) Müze aracılığıyla kütüphaneye dahil edilmiştir. Fondaki Yunanca el yazmalarının bir kısmı Ohri'de bulunurken daha sonra Eftim Sprostranov tarafından buradan kütüphaneye getirilmiştir. 1995 yılında, Birleşik Bulgar Bankası'ndan (UBB koleksiyonu) ve Bulgar Multimedya Şirketi'nden (BMK koleksiyonu) olmak üzere iki adı geçen koleksiyon Slav el yazmaları fonuna bağışlanmıştır.

1948 yılında "El Yazmaları ve Eski Matbu Kitaplar" ile ilgili özel bir bölüm oluşturulmuş, bu bölüme Dr. Magno Stoyanov atanmıştır. Ocak 1978'de kütüphane müdürünün emriyle iki ayrı «El Yazmaları» bölümü kurulmuştur.

26 https://www.nationallibrary.bg/www/our-collections/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B8-%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BA%D0%B8-%D0%B8-%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B8-%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8/ Erişim Tarihi: 26.03.2024.

27 https://www.nationallibrary.bg/www/our-collections/%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%8F%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B8-%D1%87%D1%83%D0%B6%D0%B4%D0%BE%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8-%D1%80%D1%8A%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%B8/ Erişim Tarihi: 26.03.2024.

Slav ve yabancı dildeki ortaçağ ve geç dönem el yazmaları fonu, çoğunluğu ilgili kataloglarda bulunan yaklaşık 1.700 el yazmasına sahiptir. Bunlar esas olarak dini ve dogmatik içeriğe sahip, ayinle ilgili kullanıma ve manastır yaşamının günlük ihtiyaçlarına yönelik kitaplardır: İnciller, ilahiler, havariler, ayinler, trebnikler, çeşitli kompozisyonlara sahip koleksiyonlar vb.

Bulgar edebiyatı ve Bulgar dili, Güney Slav Kiril yazısının gelişimi, ayrıca sadece Bulgarların değil, Balkan topraklarının genel ve kültürel tarihi hakkında çeşitli bilgiler de kütüphanede yer almaktadır. 13 ve 14. Yüzyıla dair Bulgarca metinler yer alırken, 18. yüzyılda el yazması geleneğini koruyan metinler de mevcuttur. Yunanca el yazmaları koleksiyonu, Bulgarların, Osmanlı yönetimi boyunca yaşanan tarihsel süreçlerle alakalı eserler de kütüphane de yer almaktadır. Kütüphanedeki Yunanca yazmaların kökenine ilişkin veriler oldukça azdır. Bunların çoğunluğu Bulgaristan'ın çeşitli bölgelerinden (Arbanasi, Başkovo Manastırı, Varna, Pomorie, Süzebolu vb.) (bağış veya itfa yoluyla) gelmiştir.

Genel fon şunlardan oluşmaktadır:

Coğrafi ve dilsel kriterlere göre ayrılabilen, yaklaşık 1.500 birimlik Slav el yazmalarından oluşan bir koleksiyon yer almaktadır:

11. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Bulgar Kiril el yazmaları; koleksiyonun en eskisi 11. yüzyıldan kalma Enina Harpostle'dir (NBKM 1144); 13. yüzyıldan kalma bir dizi el yazması mevcuttur; bunların arasında Argyrovian Üçlüsü (NBKM 933) ve Seçim İncili (Veleshko Evangelie, NBKM 18) gibi eserler
12. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Güney Slav el yazmaları; Çok sayıda kopya arasında, İskenderiye'nin (Büyük İskender'in Hayatı) nadir resimli ilk kopyalarından biri bulunmaktadır- 15. yüzyıldan Sofia Illustrana Alexandria (NBKM 771). Koleksiyonda bir Hırvat Glagolitik el yazması
15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar olan Eflak ve Moldovya el yazmaları
Az sayıda Rusça el yazmaları

Koleksiyon, tek sayfalık el yazmaları da dahil olmak üzere çok sayıda parça içermektedir; aynı zamanda 15. ve 16. yüzyıllardan kalma Eflak ve

Moldovya voyvodalarının çeşitli tüzüklerini de içermektedir. Bu fonun ana kısmı kütüphaneye aittir ve "NBKM" şeklinde isimlendirilmiştir, genel Slav el yazması fonundaki iki ayrı "harici" koleksiyona ise sırasıyla "OBB" ve "BMK" isimleri verilmiştir.

Coğrafi ve dilsel olarak aşağıdakileri kapsayan yabancı dil el yazmalarından oluşan bir koleksiyon da mevcuttur:

X-XIX. yüzyıl dönemine ait Yunanca el yazmaları; Koleksiyonda 149 tanımlanmış Yunanca el yazması ve yaklaşık 10 tanımlanmamış Yunanca el yazması bulunmaktadır
Latince el yazmaları- koleksiyon, 13. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar olan sekiz el yazmasını içermektedir
Romence el yazmaları – koleksiyon 17. ve 18. yüzyıllara ait sekiz el yazması içermektedir
Almanca el yazmaları – koleksiyon 18. ve 19. yüzyıllara ait dört el yazması içermektedir
İtalyan el yazmaları – koleksiyon 18. ve 19. yüzyıllara ait üç el yazması içermektedir;

Yabancı dildeki el yazmaları koleksiyonu aynı zamanda bir Ermeni el yazması da içermektedir: 966'dan kalma Ermeni Dört İncil (NBKM Kol. 1); 18. yüzyıldan kalma Gürcüce bir el yazması, Bachkovo Manastırı Typica'nın bir kopyası (NBKM Georg. 1); XV-XVII yüzyıllara ait üç Yahudi parşömeni de el yazmaları bölümünde yer almaktadır.

Bulgar Milli Kütüphanesinde Türk araştırmacıları ilgilendiren en önemli kısmı ise Şarkiyat Bölümü'nde (Ориенталският отдел) yer alan Osmanlı arşiv belgelerini içeren kısımdır. 1878 yılında Bulgar topraklarında bir Bulgar Prensliği kurulduktan sonra bu kısım ayrı bir bölüm olarak oluşturulmuştur. Bölümün ilk sahip olduğu eserler, Hüsrev Paşa'nın vakıf kütüphanesi koleksiyonundaki 2.485 el yazması kitap olmuştur; bunu Sofya, Köstendil ve Vidin kütüphanelerinden kitap ve belgeler takip etmiştir. Doğu koleksiyonları daha sonraki yıllarda hem yerel kökenli hem de yabancı kaynaklardan alınan Arap alfabesi ile yazılmış belgeler ile zenginleştirilmiştir. 20. yüzyılın ilk

çeyreğinde İstanbul'daki arşivlerden temin edilen belgeler arasında yer alan en eski el yazması 1017 yılına aittir ve el-Buhari (810-870) tarafından derlenen bir hadis koleksiyonunun transkripsiyonudur. Arap coğrafyacı el-İdrisi'nin (ö. 1165) eserlerinin 1556 tarihli transkripti özellikle değerlidir. 16. yüzyıldan kalma Farsça eserlerin transkripsiyonu zengin ve zarif bir şekilde dekore edilmiştir. Doğu Koleksiyonu içerisinde ayrıca Osmanlı Dönemine ait tımar, vakıf ve sicil defterleri de yer almaktadır[28].

Bu defterlere dair dijital kataloglar mevcuttur ve bu kataloglar incelendiğinde 1790 tarihli 2 sayfalık bir tahrir defteri "ОАК 1/1-1790-2.л-тахрир" künyesi ile künyelenmiştir. İçeriğinde ise "Prusya elçisinin Rusya ile ateşkes yapılması için arabuluculuk yapmayı kabul ettiğine dair Osmanlı Sultanına yapılan bildirim" yer almaktadır. Bu ilk belge iken son belge ise bir tezkeredir. İlgili tezkere "ОАК 268/99-1869-тезкере" şeklinde künyelenmiştir. İçeriğinde "Tseço Vılkov'a ticaret yapma izni verildiğine" dair bilgiler yer almaktadır. Defterlerin dijital kataloglarına ve dijital olarak araştırmacıların kullanımına sunulmuş defterlerin orijinal görüntülerine https://digilib.nationallibrary.bg/sij/public/ adresinden erişmek mümkündür[29].

IV. Bulgaristan Devlet Arşivleri (Държавна Агенция "Архиви")

Ek 9'daki görselde yer alan binada hizmet veren Bulgaristan Merkezi Devlet Arşivleri, Balkan Araştırmaları Enstitüsü ve Trakoloji Merkezi Kütüphanesi (Институт за Балканистика с Център по Тракология) ile Bulgaristan Kiril ve Metodiy Milli Kütüphanesine yakın bir konumda yer almaktadır. Öncelikle Merkez Devlet Arşivinin tarihsel sürecine bakmak gerekirse; Bulgaristan'da devlet arşivlerinin kurulması, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Fonu'nun (SAF) kurulmasına ilişkin 10 Ekim 1951 tarihli Ulusal Meclis Başkanlığı'nın 515 sayılı Kararnamesi'nin çıkarılmasıyla gerçekleşmiştir. 18 Nisan 1952 tarih ve 344 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile devlet arşivlerinin teşkilatı, işlevleri düzenlenmiştir. Aynı yıl Arşiv Dairesi Başkanlığı bünyesinde

28 https://www.nationallibrary.bg/www/our-collections/%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D0%B8%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D0%BE%D1%82%D0%B4%D0%B5%D0%BB-%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D1%81%D0%B1%D0%B8%D1%80%D0%BA Erişim Tarihi: 16.04.2024.

29 https://www.nationallibrary.bg/www/%d0%b4%d0%b8%d0%b3%d0%b8%d1%82%d0%b0%d0%bb%d0%bd%d0%b0-%d0%b1%d0%b8%d0%b1%d0%bb%d0%b8%d0%be%d1%82%d0%b5%d0%ba%d0%b0/%d1%81%d0%b8%d0%b4%d0%b6%d0%b8%d0%b-b%d0%b8-2/ Erişim Tarihi: 16.04.2024.

Merkezi Devlet Tarih Arşivi, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Merkezi Devlet Arşivi ve 12 ilçe merkezindeki bölgesel devlet arşivleri oluşturulmuştur. 1959-1963 döneminde ülkenin idari-bölgesel yapısının değişmesinin ardından yeni oluşturulan 15 ilçede devlet arşivleri de düzenlenmiştir. 1961-1992 döneminde bölgesel arşivler doğrudan ilçe ve belediye halk meclislerine bağlanmıştır. 1974 yılında ise üçüncü bir merkezi arşiv; "Merkezi Devlet Teknik Arşivi" oluşturulmuştur. Arşiv kurumunun birkaç kez adı ve bağlı olduğu üst makam değişmiştir. 1961 yılında İçişleri Bakanlığı sisteminden Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığına, daha sonraki yıllarda ise sırasıyla Sanat ve Kültür Komisyonuna, Enformasyon ve Haberleşme Bakanlığı ve Bakanlar Kurulu'na (1976'dan itibaren Arşiv Baş Müdürlüğü adı altında) geçmiştir. 2007 yılından sonra kabul edilen Ulusal Arşiv Fonu Kanunu, Devlet Ajansı "Arşivler"in mevcut durumu ve adı son kez düzenlenmiştir[30].

Merkezi Devlet Arşivi, Devlet Ajansı "Arşivler" bünyesinde ihtisas idaresinin müdürlüğü statüsündedir. Arşiv şu kısımlardan oluşturulmuştur: "Arşiv fonlarının ve yabancı arşivlerden belgelerin toplanması", "Arşiv fonlarının işlenmesi", "Arşiv fonlarının raporlanması ve saklanması" ve "Arşiv fonlarının kullanılması." Arşivde yer alan belgeler için oluşturulmuş olan kısaltmalar ise; Merkezi Devlet Tarih Arşivi için TsDİA-ЦДИА, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Merkezi Devlet Arşivi için TsDA-ЦДА, Merkezi Devlet Teknik Arşivi için TsDTA-ЦДТА şeklindedir.

1993 yılında 30.12.1992 tarih ve 268 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca Bulgaristan Cumhuriyeti'ndeki arşiv sistemi yeniden yapılandırılmıştır. Mevcut üç merkezi arşiv (TsDİA-ЦДИА, TsDA-ЦДА NRB-НРБ ve TsDTA-ЦДТА), Bakanlar Kurulu'na (GUA- ГУА) bağlı Arşivler Ana Müdürlüğü altında Merkezi Devlet Arşivi'nde (ЦДА-TsDA) birleştirilmiştir. Arşivde araştırma yapacak araştırmacılar için okuma odaları, çalışma odaları ve laboratuvarlar tek bir yerde, Moskovska Caddesi No. 5'teki binada toplanmıştır.

Tarihsel bilgilendirme sonrasında Bulgaristan Merkez Devlet Arşivlerinde araştırma yapacak araştırmacıların buradan nasıl faydalanabilecekleri hakkında bilgi vermek gerekirse; öncelikle araştırmacılar bir araştırmacı kartı sahibi olmak durumundadırlar. Okuyucu kartı için ise http://212.122.187.196:8081/default adresinden başvuru yaparak, ilgili arşiv binasında kart temin bürosundan okuyucu kartı temin edebilirler. Daha sonra aynı ekranda yer alan hizmetler

30 https://www.archives.government.bg/5-History-LM Erişim Tarihi: 04.04.2024.

kısmında araştırmak istediği konu hakkında elektronik bir başvuru formu doldurmak gerekmektedir. Söz konusu bu formlar temin edildikten sonra ilgili arşiv binasının 1'inci katında yer alan Okuma Salonu 100'de (Читалния Сто) yer alan fonlar incelenerek ilgili dökümanlar eğer dijital platformdan talebi yapılmadıysa el yordamıyla talep formu doldurularak talep edilebilir. Araştırma ve inceleme için talep ve inceleme işlemleri sadece bu salonda gerçekleştirilmektedir ve belgelerin dışarı çıkarılmasına izin verilmemektedir. Aynı binanın 2'nci katında ise mikrofilm bölümü yer almaktadır. Mikrofilm bölümünde araştırma yapılacak dönemle ilgili talep yine okuma salonu 100'den yapılıp dijital belge taşıyıcıları vasıtasıyla mikro film bölümünde yer alan cihazlar ve bilgisayarlardan inceleme yapılabilmektedir.

01.01.2024 tarihi itibarıyla Bulgaristan Merkezi Devlet Arşivlerinde TsDA 4.096 arşiv fonu, 1.947.791 adet arşiv belgesi ve diğer çeşitli belgelerle birlikte toplam 21.075.27 adet belge yer almaktadır. Ayrıca 13.957.478 adet mikrofilm yer almaktadır[31].

Burada yer alan fonlar kendi içerisinde 4 ayrı harf sistemi ile sınıflandırılmıştır.

Eski Merkezi Devlet Tarih Arşivi (TsDİA-ЦДИА) "K" harfi kullanılmaktadır. Bu fonda ilk ve son fon içeriği;
- Fon 1K - Bulgaristan'daki Makedon-Edirne Milis Dernekleri Birliği-1889–1924-3 envanter- 211 a.e. - Fon 2152K - 20. Yüzyılın 20'li yıllarında Bulgaristan'da yaşanan siyasi olaylara ilişkin Bulgar ve yabancı basın derlemesi – 1923 – 1928-1 envanter.
Merkezi Devlet Teknik Arşivi için (TsDTA-ЦДТА) "A" harfi kullanılmaktadır. Bu fonda ilk ve son fon içeriği;
- Fon 2A İcatlar ve Yenileşme Enstitüsü -(İİR-ИИР)– Sofya - 1909–20031909–2003-17 envanter-17296 a.e. - Fon 314A Deyanov, Dimitar Sotirov (1933 –) - 1958 – 2020.

31 https://www.archives.government.bg/6-%D0%A6%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD_%D0%B4%D1%8A%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD_%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B2 Erişim Tarihi: 03.04.2024.

Bulgaristan Kurum ve Kuruluşlarına dair arşiv İçin "C" harfi kullanılmaktadır. Bu fonda ilk ve son fon içeriği şu şekildedir:
- Fon 1C-Naiplik - 1943–1949 - 4 envanter - 181 a.e. - Fon 1601C-Demokrat Parti -(1989–2010).
Eski Siyasi Partiler'e dair arşiv için "B" harfi kullanılmaktadır. Bu fonda ilk ve son fon içeriği şu şekildedir:
- Fon 1B-BKP Merkez Komitesi- 1891–1990 -120 envanter - 90010 a.e. - Fon 408B-Koleksiyon "9 Eylül öncesi ve sonrası BRP(k) Merkez Komitesinin sloganları, posterleri, çağrıları-1944 – 1946. 32

Merkezi Devlet Arşivleri'nde yer alan fonlar incelendiğinde ilgili fonların tarih aralıkları ve hangi konularla alakalı oldukları da tespit edilebilmektedir. Araştırmacılar kronolojik olarak tarama yaptıklarında ilgili fonlardan kolay bir şekilde istifade edebileceklerdir.

V. Tırnova (Търново) Askerî Tarih Arşivi (Държавният Военноисторически Архив)

Merkezi Devlet Arşivleri yanında Devlet Askerî Tarih Arşivleri'nde araştırma yapacak araştırmacılar Tırnova'da (Търново) yer alan Askerî Tarih Arşivlerini (DVİA-ДВИА) ziyaret etmek durumundadırlar. Ek 10'da yer alan görseldeki binada hizmet veren. Arşiv, 1951 yılında Millî Savunma Bakanlığının 02/09/1951 tarih ve 50 ve 20/03/1951 tarih ve 140 sayılı karar ve Genelkurmay Başkanının 21/05/1951 tarih ve 4544 sayılı kararıyla "Bulgar Halk Ordusunun Merkezi Arşiv fonu" adı altında oluşturulmuştur. 6.10.1952 tarih ve karar No. P-807 ile Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı bir bölüm arşivi olarak kurulmuştur. 1955 yılında arşivin adı Merkezi Askerî Arşiv (TsVA-ЦВА) olarak değiştirilmiştir. 21.12.1999 tarih ve 237 sayılı karar ile Merkezi Askerî Arşiv, Millî Savunma Bakanlığı bünyesinden çıkarılarak Bakanlar Kurulu'na bağlı Arşivler Ana Müdürlüğü'ne devredilmiş ve Devlet Ajansı

32 Daha Ayrıntılı incelemek için bk. https://www.archives.government.bg/14-%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%8A%D0%BA_%D0%BD%D0%B0_%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B5 Erişim Tarihi: 04.04.2024.

"Arşivler" altında 2007 yılında Devlet Askerî Tarih Arşivi adını almıştır. Arşiv, 1951 yılında oluşturulduğunda Veliko Tarnovo'da, eski "Bacho Kiro" (Бачо Киро) Piyade Okulu'nın arşive dönüştürülmesi ile bu binada yer alırken, 1954 yılında özel bir arşiv binası inşa edilmiş ve buna 1971-1974 döneminde 10 katlı yeni bir bina ilave edilerek arşiv bugünkü hâlini almıştır.

Devlet Askerî Tarih Arşivi'nde bir okuma odası, dijital görüntüleri izleme merkezi, mikrofilm çekimlerine uygun bir bölüm, belgelerin korunması ve restorasyonu için laboratuvarlar bulunmaktadır. Bilimsel referanslar kütüphanesinde tarih, arşiv çalışmaları ve diğer bilim alanlarına ilişkin 27.000 ciltten fazla özel literatür, sözlükler, ansiklopediler, referans kitapları, belge koleksiyonları, Bulgar ordusunun tarihi ile ilgili önemli şahsiyetlerin anıları, süreli yayınlar ve kataloglar yer almaktadır.

01.01.2024 tarihi itibarıyla Devlet Askerî Tarih Arşivi'nde 3500 arşiv fonu, toplam 462.952 arşiv envanteri yer almaktadır[33]. İlgili arşivin fonları sayısal olarak tasniflenmiştir. İlgili fonlara bazı örnekler şu şekildedir:

- Fon 1-Bakanlar Kurulu-1877-1988- 14 envanter-3078 a.e.
- Fon 3172- 2'nci Nakliye Alayı-V.F. 48940-2000–2002 - 1 envanter-15 a.e.

Bu fon toplamda 3172 adet ayrı başlıkta içeriğe sahiptir.[34] Ayrıca kişisel arşiv materyallerinin yer aldığı kişisel fonlar da aynı arşiv biriminde yer almaktadır. Kişisel fonlar ismin baş harfine göre harf sistemi ile her harf ise kendi içerisinde numaralandırma sistemi ile tasniflenmiştir. İlgili fon A'dan-Ts'ye kadar sınıflandırılırken ilk ve son fonu ise şu şekildedir:

- A: Fon 07-Aleksandır Dyatçin-1880-1921-1 envanter-93 a.e.
- Ts: Fon 064-Tsanev, Petır Stoyanov-1904-1945-1 envanter-97 a.e.[35]

33 https://www.archives.government.bg/278-%D0%94%D1%8A%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD_%D0%B2%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B2 (Erişim Tarihi: 04.04.2024).

34 https://www.archives.government.bg/288-%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%8A%D0%BA_%D0%BD%D0%B0_%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B5 Erişim Tarihi 04.04.2024.

35 https://www.archives.government.bg/288-%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%8A%D0%BA_%D0%BD%D0%B0_%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B5 Erişim Tarihi: 04.04.2024.

Devlet Askerî Tarih Arşivi Katalog Rehberleri e-kitap şeklinde indirilebilmektedir:

Arşiv Fonları Klavuzu (Пътеводител на архивните фондове) (1877–1945). Cilt (Том) I. C., 1976.

Arşiv Fonları Klavuzu (Пътеводител на архивните фондове) (1877–1945). Cilt (Том) II. C., 1977.

Arşiv Fonları Klavuzu (Пътеводител на архивните фондове) (1877–1945). Cilt (Том) III. C. 1978.

İlgili e-kitaplara erişmek için aşağıdaki bağlantı kullanılabilir:

https://www.archives.government.bg/287-%D0%91%D0%B8%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F

SONUÇ

Bu makale; yakın dönem yani 1878-1918 arası dönemi çalışan ve konu kapsamı olarak da Balkan coğrafyası üzerine çalışmalar yapan araştırmacılar için Bulgaristan'da yer alan kaynaklardan ne ölçüde faydalanabilirim sorusuna hem içerik hem de koordinat açısından bir rehberlik özelliği taşımaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde aynı soru sorularak yola çıkılmış ve yerinde tecrübe edilip temin edilmiş kaynaklardan mürekkep bir konu olan "Birinci Dünya savaşında Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri" sunulmuştur. Diğer bölümlerde ise temas edilen arşiv ve kütüphane birimlerinin hem konumları hem de bünyesinde taşıdıkları kaynaklar hakkında bilgiler verilmiştir. Görüleceği üzere bilginin her nerede yer alırsa alsın insanlığın ortak malı olduğundan hareketle, ister bir bilinmezi bilinir hâle getirme kaygısı taşınsın, ister bilinir bir meseleyi daha da genişletme amacına sahip olunsun, bazı prosedürleri yerine getirmek şartıyla dünyanın her yerinden bilgi sahibi olmak mümkündür. Elbette söz konusu bilgiye erişim, kaynaklara erişim ile doğrudan alakalı olmakla birlikte yazı diline hakim olmak en elzem husus olarak ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın kapsam aralığını oluşturan yıl aralığında Balkan coğrafyasının siyasi, kültürel, ekonomik, diplomatik, bürokratik, dini hususları hakkında ziyadesiyle geniş bir eser havuzuna sahip olan Bulgaristan kütüphane ve arşivleri, gerek telif, tetkik eserleri ile gerekse ana kaynak olarak nitelendirilen arşiv materyalleri ile karanlıkta yolunu arayan araştırmacılar için oldukça iyi hazırlanmış kataloglara sahiptir. İlgili arşiv ya da kütüphane hakkında bilgi verilen bölümlerde söz konusu bu kataloglara elektronik ortamda erişimin mümkün olduğu belirtilmiştir. Yolculuğunun ilk araştırma ve ön bilgi sahibi olma aşamasındaki araştırmacılar için kataloglara web ortamından erişmek ilk adım olarak çok önemli bir rehberlik sunmaktadır. En azından araştırma konuları ile alakalı bir çerçeve oluşturmak, hangi bilgiyi hangi kaynaktan ve ilgili kaynağın da mekânsal olarak nereden temin edileceğini belirlemek bu kataloglar sayesinde mümkündür.

Kuşkusuz ilgili arşiv ve kütüphaneler içerisinde en geniş havuza sahip olan Bulgaristan Kiril ve Metodiy Milli Kütüphanesidir. Milli kütüphane hakkında bilgiler sunulmuş olan bölümde ayrıntılı olarak da sınıflandırıldığı üzere hem telif tetkik hem de doğu şubesi olarak oluşturulmuş arşiv bölümünde oldukça kıymetli eser ve belgeler mevcuttur. Bulgar görevliler özellikle Osmanlı Devlet arşivlerinin yer aldığı bu doğu şubesini titiz bir şekilde korumaktadırlar. Yapılacak araştırma için buradan faydalanmak isteyenler

önce şube sorumlusu tarafından sıkı bir sorguya çekilmektedir. Daha sonra uygun bulunması hâlinde talep edilen arşiv materyali talep edene sunulmakta ve doğu şubesine ait inceleme salonunda materyal incelenebilmektedir. Aynı zamanda Balkan Araştırmaları Enstitüsü, Bulgar Bilimler Akademisi ve Bulgaristan Üniversitelerinde eğitim alarak Osmanlı Arşiv Belgelerini okumayı ve analiz etmeyi öğrenen Bulgar öğrenci ya da personeller ilgili arşiv materyallerini okuyup analiz ederek ürettikleri eserlerle Bulgaristan ilmi havuzunu beslemektedirler.

Diğer taraftan Bulgaristan Merkez Devlet Arşivleri de oldukça yoğun arşiv malzemesine sahiptir. Tasniflemesi iyi yapılmış ve kataloglanmış belgeler okuma salonu 100'de araştırmacılar için oldukça hızlı bir şekilde sunulmaktadır. Bulgaristan ve Balkan araştırmaları yapacak araştırmacılar için genel manada bir araştırma rehberi olacak bu çalışmada konu başlığı üzerinden verilebilecek hususlar bu şekildedir. Elbette kaynak tanıtımı ve arşiv materyalleri hakkında detaylar mevcuttur fakat kapsamın genelliği nedeniyle daha detaylı bilgileri araştırmacıların araştırma kabiliyetlerine ve araştırdığı konuların çerçevesine bırakmak gerekmektedir.

Son olarak yakın dönem araştırmaları için Bulgar arşiv ve kaynaklarından faydalanacak olan araştırmacılara ülkemizde bu kaynakları kullanarak tarih alanında çalışmalar yapmış ve Türk literatürüne önemli eserler kazandırmış araştırmacıları da bu çalışmada yazar-eser adı olarak liste hâlinde sunmak oldukça faydalı olacaktır. İlgili listede dönem ayrımı yapılmamış sadece alfabetik sıralama yapılmıştır.

Kitaplar (Telif-Tetkik Eserler)

Emine Erdoğan Özünlü, Ayşe Kayapınar, Mihaloğulları'na Ait 1586 Tarihli Akıncı Defteri, TTK Yayınları, Ankara 2015.

Hüseyin Avni Bıçaklı, Türkiye Bulgaristan İlişkileri (1878-2008), İmge Kitabevi, İstanbul 2015.

Mehmet Hacısalihoğlu, Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2020.

Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, C 1-10, TTK. Yayınları, Ankara 1991.

Makaleler

Aşkın Koyuncu 2006: "Bulgaristan'da Osmanlı Maddi Kültür Mirasının Tasfiyesi (1878-1908)."

Ayşe Kayapınar 2004: "İki Balkan Şehri Tırnova ve Vidin'de Türkler (Bulgar Çarlığından Osmanlı İmparatorluğuna)"

Ayşe Kayapınar 2018: "Osmanlı'dan Günümüze Bulgaristan'da Türk Kadını"

Esra Sarıkoyuncu Değerli, Hasan Karakuzu 2023: "İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye-Bulgaristan İlişkilerine Etkisi"

İbrahim Kamil 2017: "Neuilly Barış Antlaşması ve Bulgaristan-Yunanistan Nüfus Mübadelesi (1919-1927)"

Mehmet Hacısalihoğlu 2008: "Jön Türklerin Balkan Politikası (1908-1913)"

Mithat Aydın 2002: "1876 Bulgaristan Ayaklanmasının Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Etkisi"

Neriman Ersoy Hacısalihoğlu 2017: "Bulgaristan Tarih Algısında ve Tarih Ders Kitaplarında Devşirme Sistemi ve Yeniçeriler"

Yüksek Lisans Ve Doktora Tezleri

Ali Asrav 2019: Bulgaristan Milli Kütüphanesinde Bulunan 22 No'lu Sofya Şeriyye Sicilinin Tahlili Ve Metni (1765-1766) Bulgaristan Milli Kütüphanesi'nde Tutulan 22. Sofya Kadı Defterinin Metni Ve Analizi (1765-1766)

Ali Ceylan 2021: Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç Ve Göçmenlerin İskânı (1923-1945) 1923-1945 Yılları Arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç Ve Göçmenlerin İskanı

Ali Türkoğlu 2003: Bulgaristan'da Osmanlı Tarih İncelemeleri Bulgaristan'da Osmanlı Tarihi Araştırmaları

Aşkın Koyuncu 2005: Balkanlar'da Dönüşüm, Milli Devletler Ve Osmanlı Bilgilerinin Açıklamaları: Bulgaristan Örneği (1878-1913)

Besna Önler 2022: Osmanlı Devleti Ve Bulgari Krallığı İlişkileri (29 Eylül-12 Ekim 1915)

Caner Özbay 2021: Bulgaristan Devleti'nin Oluşumunda Robert Koleji'nin Rolü Bulgar Devleti'nin Kuruluşunda Robert Kolej'in Rolü

Duygu Güney 2022: İzmir Basınında Osmanlı Devleti-Bulgaristan İlişkileri (1908-1914) İzmir Basınında Osmanlı Devleti- Bulgaristan İlişkileri (1908-1914)

Emine Bayraktarova 2002: Osmanlı Devleti-Bulgaristan Prenslikleri İlişkileri (1878-1908) Osmanlı Devleti-Bulgaristan Beylik İlişkileri (1878-1908)

Engin Deniz Tanır 2005: Fransız Seyyahların Gözünden 19. Yüzyıl Ortası Osmanlı Bulgaristan'ı Fransız Seyyahlarının Gözüyle 19. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı Bulgaristan

Ergün Hasanoğlu 2023: Stefan Stambolov Döneminde Bulgaristan Prensliği - Osmanlı Devleti İlişkileri (1887-1894) Stefan Stambolov Hükümeti Döneminde Bulgaristan Prensliği İle Osmanlı İmparatorluğu Arasındaki İlişkiler (1887-1894)

Erhan Vatansever 2019: Bulgar Milliyetçiliğinin Doğuşu Ve Bulgaristan'ın Bağımsızlığı (1841-1908) Bulgar Milliyetçiliğinin Doğuşu Ve Bulgaristan'ın Bağımsızlığı (1841-1908)

Erol Çetin 2003: Bulgaristan Prensliği Ve Osmanlı İmparatorluğu Arasında Siyasi İlişkiler (1878-1908)

Esra Sarıkoyuncu Değerli 2002: Mustafa Kemal Atatürk'ün Sofya Askeri Ateşeliğinin Türk-Bulgar İlişkilerine Yansımaları (1913-1938) Ve 2005: Mustafa Kemal Atatürk'ün Sofya Askeri Ataşeliğinden Ölümüne Kadar Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1938)

Ferihan Atasoy 1996: Bulgar Basınında Türkiye (1990-1994)

Gül Kısa 2024: 1989 Bulgar Göçü 'İnegöl' Örneği

Gülbahar Kurtuluş 2023: 1989 Bulgaristan Türklerinin Göçü: Geri Dönüş Renkleri Ve Yeni Dönemlerdeki Durumları 1989 Bulgar Türklerinin Göçü: Geri Dönüş Süreci Ve Yeni Dönemdeki Durumları

Hatice Bozkurt Çanak 2022: Bulgar Türklerinin Seyhan'a Göçü (1950-1951) Bulgaristan Türklerinin Seyhan'a Göçü (1950-1951)

Hüseyin Avni Bıçaklı 1988: Türkiye Bulgaristan İlişkileri (1919-1988)

Mithat Aydın 2002: Osmanlı- İngiliz İlişkilerinde Balkanlar: Bosna- Hersek Ve Bulgaristan'daki İsyanlar (1875-1876)

Nergis Çınar Kara 2023: 1989 Bulgaristan Türkleri'nin Göçü Sonrasında Eğitim Sorunları

Neriman Ersoy 1996: Bulgaristan Prensliğinde Türk Emlaki (1878-1908) Bulgar Prensliğindeki Türk Mülkleri (1878-1908)

Nuray Ocaklı 2006: Kuzeydoğu Bulgaristan'ın Demografik Yapısı Ve Yerleşim Şekilleri: Niğbolu Sancağı (1479-1483) Üzerine Bir Örnek Çalışma

Onur Ciddi 2021: Günlük Yaşamda Direniş Ve Bulgaristan'daki Türk Azınlığın Performansı (1946–1989)

Ömer Yavuz Topalömer 2023: 1923-1990'lı Yıllar Arasında Ana Hatlarla Türkiye Bulgaristan İlişkileri, 1923-1990 Yılları Arasındaki Türkiye-Bulgaristan İlişkilerine Genel Bakış

Rıdvan Tümenoğlu 2006: Bulgar Kaynaklarına Göre Mondros'tan Lozan'a Bulgaristan Ve Türk Bulgar İlişkileri

Salih Dönmez 2023: Milli Mücadele Döneminde Bulgaristan'da Bir Gazete: Çiftçi Bilgisi (1920-1921) Türk Milli Hareketi Döneminde Bulgaristan'da Bir Gazete : Çiftçi Bilgisi (1920-1921)

Sevde Uzunca 2023: 1946-1951 Arası Bulgaristan'dan Türkiye'ye Müslüman Göçleri 1946-1951 Yılları Arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç

Sevim Hacıoğlu 2002: Bulgaristan Türklerinin Sosyo-Kültürel Değişimi (1944 - 1989)

Süleyman Köksal 2018: Komünizm Döneminde Bulgaristan'da Türkiye Algısı Ve Bulgaristan Türklerine Yönelik Asimilasyon Politikaları, Bulgaristan'da Komünizm Dönemi Türkiye Algısı Ve Bulgar Türklerine Yönelik Asimilasyon Stratejileri

Tahsin Akbulak 1991: Bulgaristan Türkleri Meselesine Bakış

İntihal Taraması
Plagiarism Detection

Bu makale intihal taramasından geçirildi. (https://intihal.net/) | *This paper was checked for plagiarism. (https://intihal.net/)*

Etik Beyan
Ethical Statement

Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. | *There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.*

Açık Erişim Lisansı
Open Access License

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. | *This work is licensed under Creative Commons AttributionNonCommercial 4.0 International License*

KAYNAKÇA

Arhivnite Govoryat, **Bılgariya v Pırvata Svetovna Voyna, Germanski Diplomatiçeski Dokumenti**, Tom 1, Nomer 20, Sofiya 2022.

Bayur, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılabı Tarihi**, C.II, Kısım IV, TTK Yay., Ankara 1991.

Fidan, Nurcan, **Birinci Dünya Savaşında Türk-Bulgar Ortak Harekâtı (Romanya ve Makedonya Cephesindeki Türk Birlikleri)**, "XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Bulgar Askeri-Siyasi İlişkileri", ATASE Yay., Ankara 2005, s.71-94, s.72.

https://www.archives.government.bg/14-%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%8A%D0%BA_%D0%BD%D0%B0_%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B5 Erişim Tarihi: 04.04.2024.

https://www.archives.government.bg/278-%D0%94%D1%8A%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD_%D0%B2%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B2 Erişim Tarihi: 04.04.2024.

https://www.archives.government.bg/288-%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%8A%D0%BA_%D0%BD%D0%B0_%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B5 Erişim Tarihi 04.04.2024.

https://www.archives.government.bg/288-%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%8A%D0%BA_%D0%BD%D0%B0_%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B5 Erişim Tarihi: 04.04.2024.

https://www.archives.government.bg/5-History-LM Erişim Tarihi: 04.04.2024.

https://www.archives.government.bg/6-%D0%A6%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD_%D0%B4%D1%8A%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD_%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B2 Erişim Tarihi: 03.04.2024.

https://www.balkanstudies.bg/bg/struktura/structura.html Erişim Tarihi: 19.02.2024.

https://www.nationallibrary.bg/www/our-collections/%D0%B1%D1%8A%-D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B-%D0%-B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%-D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B8%-D0%B2/ Erişim Tarihi 23.02.2024.

https://www.nationallibrary.bg/www/our-collections/%D0%B1%D1%8A%-D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B-%D0%-B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%-D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B8%-D0%B2/ Erişim Tarihi 23.02.2024.

https://www.nationallibrary.bg/www/our-collections/%D1%81%D0%BB%-D0%B0%D0%B2%D1%8F%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8-%-D0%B8-%D1%87%D1%83%D0%B6%D0%B4%D0%BE%D0%B5%-D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8-%D1%80%D1%8A%-D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%B8/ Erişim Tarihi 26.03.2024.

https://www.nationallibrary.bg/www/our-collections/%D1%81%-D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%-B5%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B8-%D1%80%D0%-B5%D0%B4%D0%BA%D0%B8-%D0%B8-%D1%86%D0%B5%D0%BD-%D0%BD%D0%B8-%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8/ Erişim Tarihi: 26.03.2024.

https://www.nationallibrary.bg/www/our-collections/%D1%81%-D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%-B5%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B8-%D1%80%D0%-B5%D0%B4%D0%BA%D0%B8-%D0%B8-%D1%86%D0%B5%D0%BD-%D0%BD%D0%B8-%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8/ Erişim Tarihi: 26.03.2024.

https://www.nationallibrary.bg/www/our-collections/%D1%81%-D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%-B5%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B8-%D1%80%D0%-B5%D0%B4%D0%BA%D0%B8-%D0%B8-%D1%86%D0%B5%D0%BD-%D0%BD%D0%B8-%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8/ Erişim Tarihi: 26.03.2024.

İİ BAN, Kol. 20, Op. 27, Ae 72, l. 183-188(ИИ БАН, Кол. **20, оп. 27, ае 72,л. 183-188).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 27, Ae 82, l. 215-216 (ИИ БАН, Кол. **20, оп. 27, ае 82,л.215-216).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 27, Ae 87, l. 236. (ИИ БАН, Кол. **20, оп. 27, ае 87,л.236).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 27, Ae. 55, l. 140-141(ИИ БАН, Кол. **20, оп. 27, ае 55,л. 140-141**).

İİ BAN**,** Kol. 20, Op. 74, Ae. 309, l. 789-790 (ИИ БАН, Кол. **20, оп. 74, ае 309,л. 789-790).**

İnstitut Za İstoriya Pri BAN, **Tsentralen Voenen Arhiv, (2004), Bılgaro-Turski Voenni Otnoşeniya Prez Pırvata Sıvetovna Voyna (1914-1918)**, Sıbornik Ot Dokumenti, Sofiya, İzdatelstvo Gutenberg.

Lalkov, Milço, **Mejdu Vıztorga i Pokrusata Bılgariya Po Vreme Na Voynite 1912-1918**, Biblioteka Bılgaria, Sofiya 1993.

Stanev, Nikola, **Nai-Nova İstoriya Na Bılgariya 1912-1920**, İlüstratsii, Kınıga II Voyni Za Obedinenie, Sofiya 1925.

TSVA, F. 40, Op. 2, Ae. 611, s.24.

TSVA, F.22, Op. 3, Ae. 234, s.192.

TSVA, F.22, Op. 3, Ae. 239, s.381.

TSVA, F.22, Op. 3, Ae. 577, s.162.

TSVA, F.40, Op. 2, Ae. 577, s.157.

TSVA, F.40, Op. 2, Ae. 661, s.217.

EKLER

Ek-1. TsDİA, F. 321K, OP. 1, A.E. 2704. (ЦДИА, Ф. 321К, ОП. 1, А.Е. 2704.)

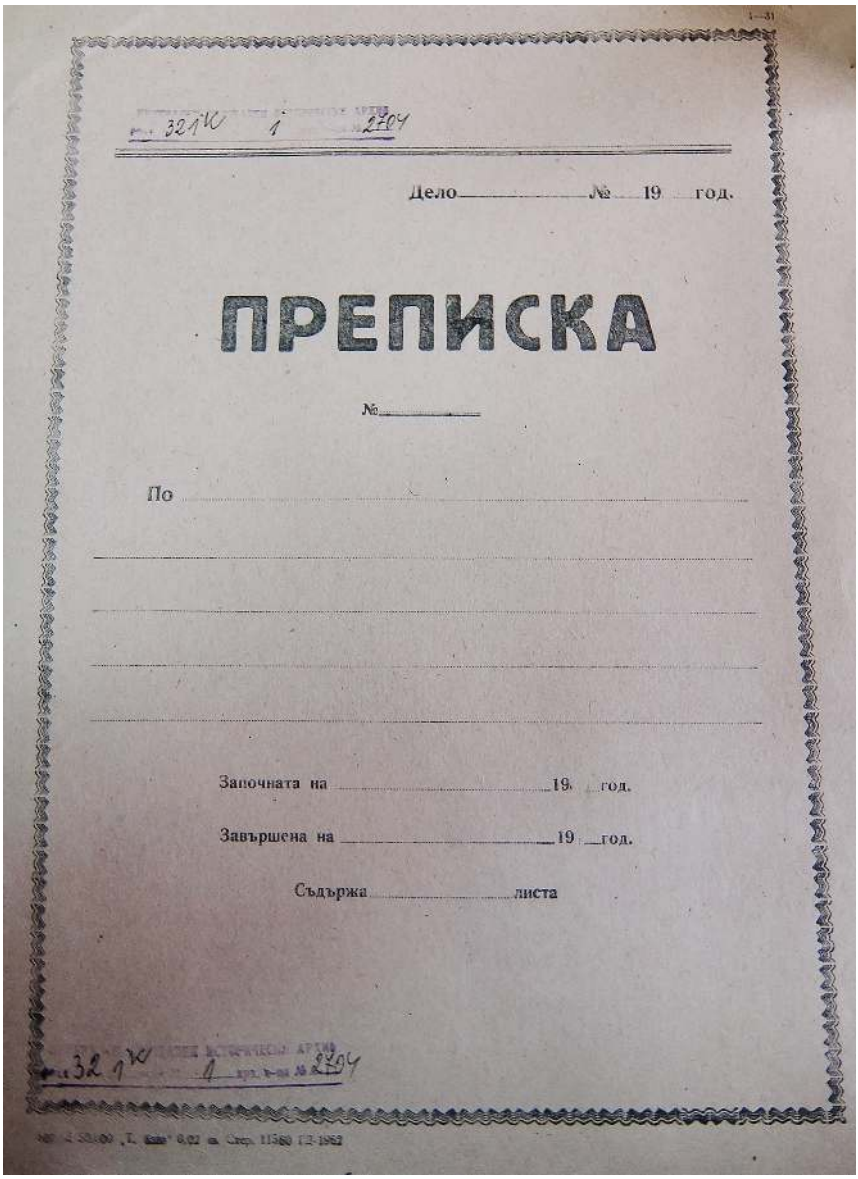

Дело ..... № ..... 19 ..... год.

ПРЕПИСКА

№ .....

По .....

Започната на ..... 19 ..... год.

Завършена на ..... 19 ..... год.

Съдържа ..... листа

Ek-2. 09 Eylül 1918 tarihinde İstanbul'daki Bulgar Baş Konsolosuna Yeni Bulgar Kabinesini bildiren telgraf.

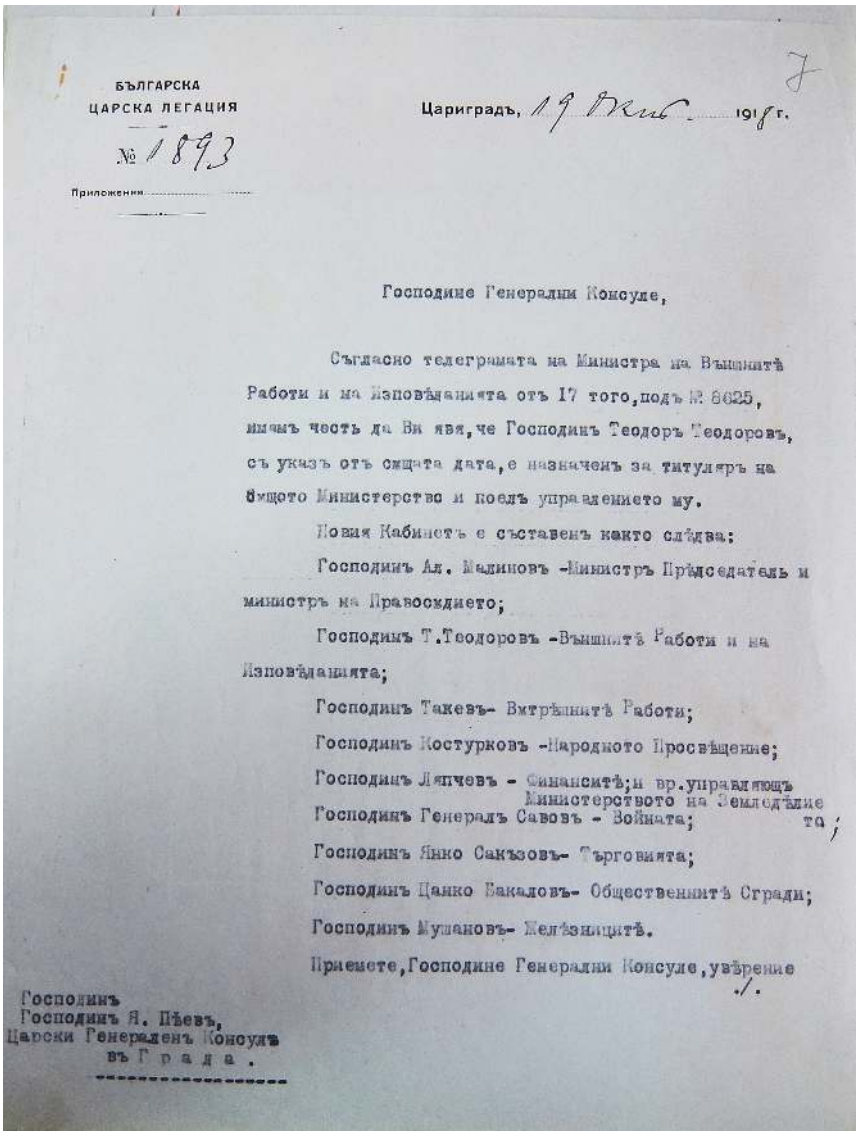

БЪЛГАРСКА
ЦАРСКА ЛЕГАЦИЯ
№ 1893
Приложения

Цариградъ, 19 Окт. 1918 г.

Господине Генерални Консуле,

Съгласно телеграмата на Министра на Външнитѣ Работи и на Изповѣданията отъ 17 того, подъ № 8625, имамъ честь да Ви явя, че Господинъ Теодоръ Теодоровъ, съ указъ отъ сѫщата дата, е назначенъ за титуляръ на сѫщото Министерство и поелъ управлението му.

Новия Кабинетъ е съставенъ както слѣдва:

Господинъ Ал. Малиновъ -Министръ Прѣдседатель и министръ на Правосѫдието;

Господинъ Т.Теодоровъ -Външнитѣ Работи и на Изповѣданията;

Господинъ Такевъ- Вѫтрѣшнитѣ Работи;

Господинъ Костурковъ -Народното Просвѣщение;

Господинъ Ляпчевъ - Финанситѣ; и вр.управляющъ Министерството на Земледѣлието;

Господинъ Генералъ Савовъ - Войната;

Господинъ Янко Сакъзовъ- Търговията;

Господинъ Цанко Бакаловъ- Общественнитѣ Сгради;

Господинъ Мушановъ- Желѣзницитѣ.

Приемете, Господине Генерални Консуле, увѣрение ./.

Господинъ
Господинъ Я. Пѣевъ,
Царски Генераленъ Консулъ
въ Града.

Ek-3. 16.09.1918 tarihinde İstanbul'daki Bulgar Büyükelçisinin Kiev'e yeni atanan Dr. Şişmanov'u ziyaret ettiğine, 2 hafta sonra da emrindeki büyük kafile eşliğinde özel bir askerî vapur ile İstanbul'a yola çıktığına dair Bulgar Dışişleri Bakanına gönderilen telgraf.

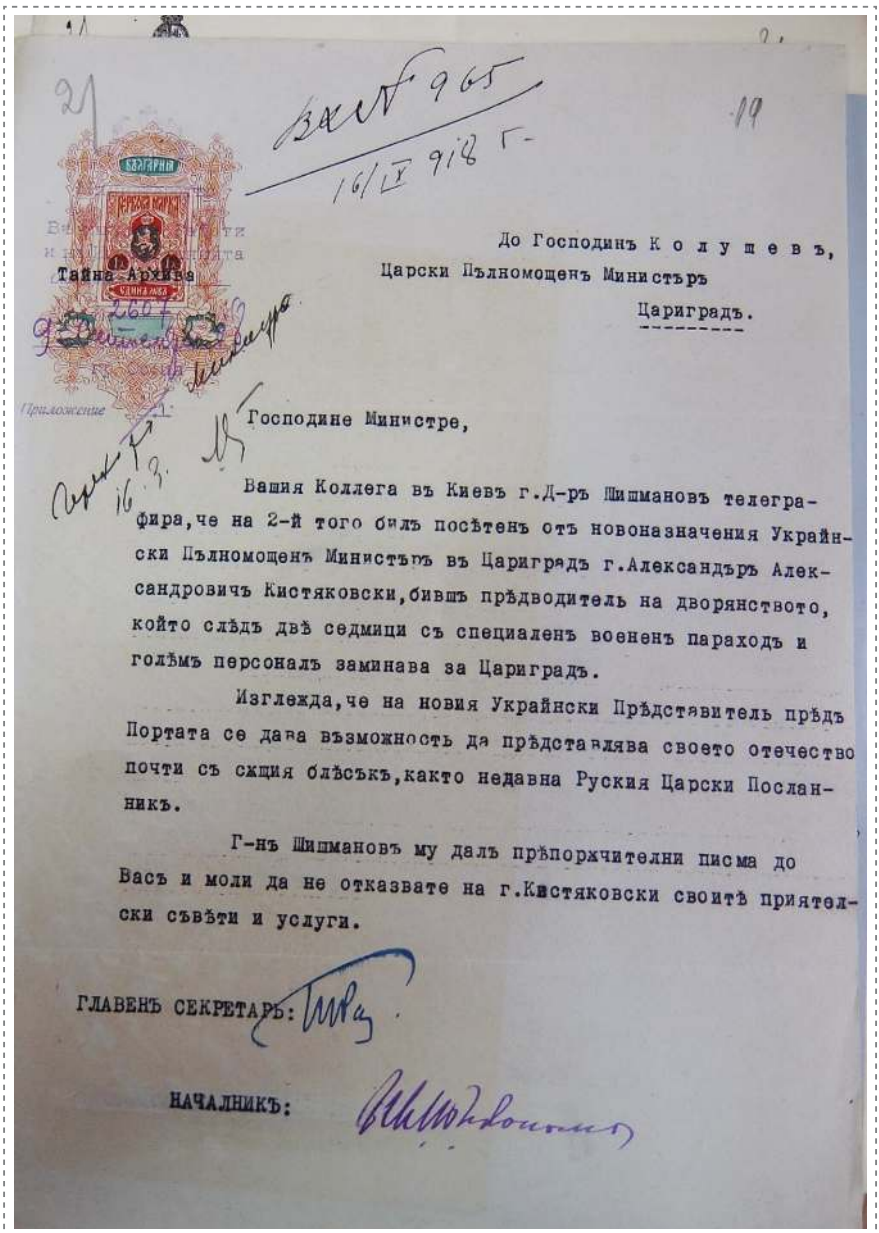

Вх № 965
16/IX 918 г.

Тайна Архива

До Господинъ К о л у ш е в ъ,
Царски Пълномощенъ Министъръ
Цариградъ.

Господине Министре,

Вашия Коллега въ Киевъ г.Д-ръ Шишмановъ телеграфира,че на 2-й того билъ посѣтенъ отъ новоназначения Украински Пълномощенъ Министъръ въ Цариградъ г.Александъръ Александровичъ Кистяковски,бившъ прѣдводитель на дворянството, който слѣдъ двѣ седмици съ специаленъ военен параходъ и голѣмъ персоналъ заминава за Цариградъ.

Изглежда,че на новия Украински Прѣдставитель прѣдъ Портата се дава възможность да прѣдставлява своето отечество почти съ сжщия блѣсъкъ,както недавна Руския Царски Посланникъ.

Г-нъ Шишмановъ му далъ прѣпоръчителни писма до Васъ и моли да не отказвате на г.Кистяковски своитѣ приятелски съвѣти и услуги.

ГЛАВЕНЪ СЕКРЕТАРЪ:

НАЧАЛНИКЪ:

Ek-4.

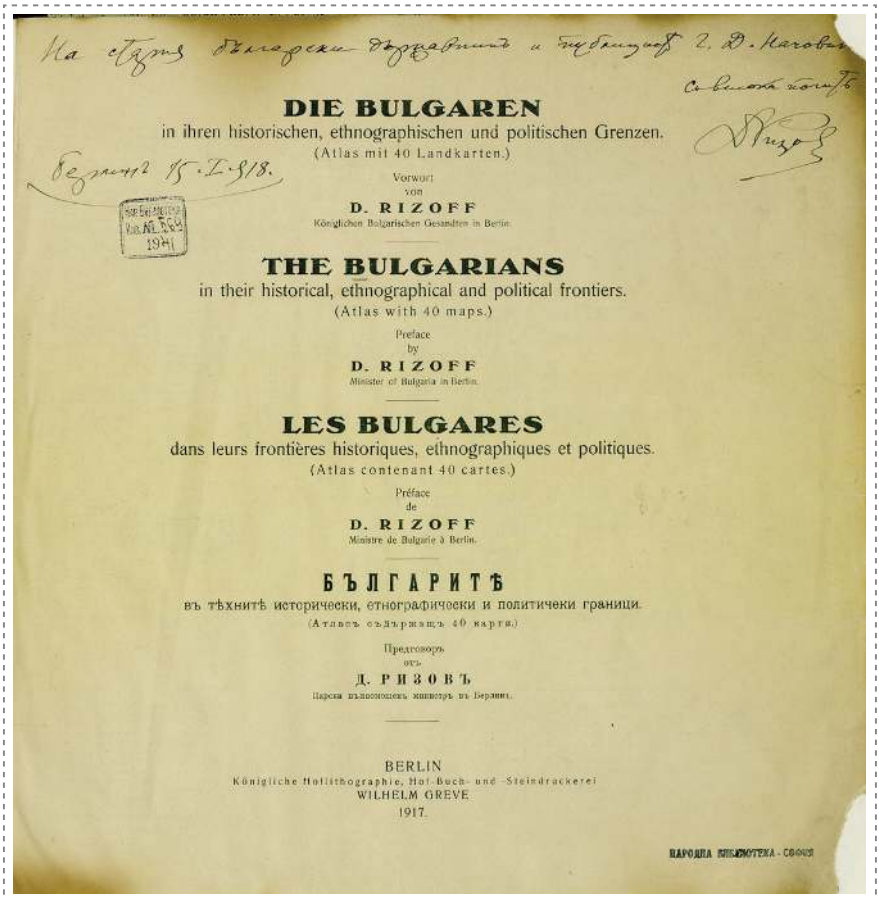

DIE BULGAREN
in ihren historischen, ethnographischen und politischen Grenzen.
(Atlas mit 40 Landkarten.)
Vorwort
von
D. RIZOFF
Königlichen Bulgarischen Gesandten in Berlin.

THE BULGARIANS
in their historical, ethnographical and political frontiers.
(Atlas with 40 maps.)
Preface
by
D. RIZOFF
Minister of Bulgaria in Berlin.

LES BULGARES
dans leurs frontières historiques, ethnographiques et politiques.
(Atlas contenant 40 cartes.)
Préface
de
D. RIZOFF
Ministre de Bulgarie à Berlin.

БЪЛГАРИТѢ
въ тѣхнитѣ исторически, етнографически и политически граници.
(Атласъ съдържащъ 40 карти.)
Предговоръ
отъ
Д. РИЗОВЪ
Царски пълномощенъ министъръ въ Берлинъ.

BERLIN
Königliche Hoflithographie, Hof-Buch- und -Steindruckerei
WILHELM GREVE
1917.

Ek-5. Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında Sınır Belirleme Anlaşmasından önceki döneme ait harita. Kaynak: Ek 4'te kapağı yer alan Berlin'deki Bulgar Elçisi D. Rizoff tarafından hazırlanan 1917 basımı eser.

Ek-6. Osmanlı Devleti ile Bulgaristan Arasında imzalanan Sınır Belirleme Anlaşması sonrasını gösteren harita. Kaynak: Ek 4'te kapağı yer alan Berlin'deki Bulgar Elçisi D. Rizoff tarafından hazırlanan 1917 basımı eser.

Zeichenerklärung.
Erklärung.
BELGRAD
BUKAREST
SOFIA
PHILIPPOPEL
ADRIANOPEL
CONSTANTINOPEL
SALONIK
CETINJE
Brindisi
Corfu
Lemnos
Imbros
Mytilene
Skyros
Chios
Samothraki
Gallipoli
Silistria
Varna
Pleven
Tirnovo
Burgas
Sulina
Galatz
Ismail
Bender
Kiszyiev
Roman
Iasi
Temesvar
Szegedin
Jambor
Neusatz
Werschetz
Semlin
Sabac
Sarajevo
Mostar
Ragusa
Scutari
Durazzo
Valona
Prevesa
Arta
Larissa
Volo
Karlovo
Tatar-Pazardzik
Philippopel
Kavalla
Dedeagatsch
Ochrida
Prilep
Monastir
Uskub
Nish
Pirot
Vranja
Kragujevac
Zajecar
Turnu-Severin
Craiova
Giurgevo
Turtukan
Rustschuk
Tulcea
Braila
Galatz
Jassy
Roman
Bacau
Focsani
Ploesti
Kronstadt
Hermannstadt
Klausenburg
Debrecen
Szolnok
Arad
Szeged
Kecskemet
Budapest
Neusohl
Kaschau
Munkacs
Lemberg
Czernowitz
Sulina
Tulcea
Constantza
Silistria
Varna
Burgas
Adrianopel
Konstantinopel
Mariupol
Taganrog
Kertsch
Sebastopol
Odessa
Nikolajew
Cherson
Jekaterinoslaw
Bakhmut
Lugansk
Taganrog
Rostow
Ekaterinodar
Tiflis
Batum
Kutais
Erzerum
Trebizond
Sinop
Samsun
Kastamuni
Angora
Eskischehir
Brusa
Smyrna
Aidin
Konia
Adana
Mersina
Aleppo
Alexandrette
Beirut
Damascus
Jerusalem
Jaffa
Port Said
Suez
Kairo
Alexandrien
Tripolis
Bengasi
Tobruk
Malta
Syrakus
Messina
Palermo
Neapel
Rom
Livorno
Genua
Mailand
Venedig
Triest
Fiume
Spalato
Ragusa
Cattaro

Ek-7. Balkan Araştırmaları Enstitüsü ve Trakoloji Merkezi hizmet binası. Adres: 45 Moskovska Caddesi, Sofya.

Ek-8. Bulgaristan Kiril ve Metodiy Milli Kütüphanesi hizmet binası (Национална Библиотека Св. Св. Кирил и Методий). Adres: Sofya 1504, 88 Vasil Levski Bulvarı.

Ek-9. Bulgaristan Merkez Devlet Arşivleri (Държавна Агенция "Архиви") Adres: Sofia, 1000 Moskovska St. No. 5.

Ek-10. Devlet Askerî Tarih Arşivi (Държавният Военноисторически Архив), Adres: Veliko Tarnovo, 5000 “Hristo Botev” St. No. 21.